

ISTORIE
SOCIETATE &
CIVILIZAȚIE

Mihai Chiper este cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași al Academiei Române, specialist în istorie culturală și istoria modernă a României. A condus proiecte de cercetare finanțate de CNCSUEFISCDI (București), reflectate în două volume de autor: *O societate în căutarea onoarei: Duel și masculinitate în România (1859–1914)*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2012, și *1848: Memorie și uitare în România celei de-a doua jumătăți a secolului XIX*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2015. A publicat studii în reviste și în volume colective din țară și din străinătate, dintre care cele mai importante sunt: „Commemorations and Forgetting of 1848 Revolution up to the XXth Century”, în Alexandru Zub, Adrian Cioflâncă (eds), *Cultură politică și politici culturale în România modernă*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2005; „Memoria baricadelor: Anul 1848 în context comparativ”, în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, București, vol. VIII, nr. 4, 2008; „Honour and Death in Military and Militaristic Discourse in Roumania (1859–1918)”, în Marius Rotar, Adriana Teodorescu (eds), *Dying and Death in 18th–21st Century Europe*, Cambridge Scholars Publishing, 2011; „Despre lamentație ca formă de rememorare: Imagini ale declinului în Iașul interbelic”, în Andi Mihalache, Adrian Cioflâncă (eds), *Istoria recentă altfel: Perspective culturale*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2013; „Olteni contra evrei la Iași: Lecția unei colonizări economice eșuate (1882–1884)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași, 2014.

MIHAI CHIPER

PE CÂMPUL
DE ONOARE

O ISTORIE
A DUELULUI LA ROMÂNI

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Societate & civilizație“
este coordonată de
Constanța Vintilă-Ghițulescu

Redactor: Radu Gârmacea
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Adina Săucan
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Ganesha Publishing House

© HUMANITAS, 2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Chiper, Mihai
Pe câmpul de onoare: o istorie a duelului la români / Mihai Chiper. –
București: Humanitas, 2016
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-5471-7
94(498)“18/19”

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Cuprins

Cuvânt înainte	7
1 Influențe europene și perspective metodologice	9
<i>Obsesia onoarei</i> 14 <i>Duelul ca obicei civilizator</i> 17 <i>Duelul în istoriografia românească</i> 20	
2 Inventarea tradiției	24
<i>Legislația lui Mihail Sturdza</i> 32 <i>Pașoptiștii dueliști</i> 35 <i>Calea onoarei în viziunea lui Alexandru Ioan Cuza</i> 43 <i>Codul de onoare al „Junimii“</i> 49 <i>O justiție permisivă. Duelul în codurile penale din 1865 și 1874</i> 57 <i>Codurile de duel</i> 63 <i>Procesul-verbal de arență</i> 74	
3 Cine este onorabil?	78
<i>O încercare de statistică</i> 81 <i>Specificul românesc în raport cu Occidentul</i> 88	
4 Onoarea ofițerului	90
<i>Utilitatea duelului în educarea spiritului militar</i> 92 <i>Necesitatea consiliilor de onoare</i> 96 <i>Ofițerul împotriva ziaristului</i> 98 <i>Antimilitarismul și exigențele codului de onoare ofițeresc</i> 102 <i>Duelul în cazărmi și școli militare</i> 105 <i>Provocările în cascadă</i> 109 <i>Când se duelează șeful Statului-Major</i> 112 <i>Duelul Alexandru D. Sturdza-Iancu Cătuneanu</i> 115	
5 Duelul în lumea politică	125
<i>Câteva dueluri parlamentare</i> 126 <i>Duelul Nicolae Filipescu–George Em. Lahovari</i> 138 <i>Procesul duelului Filipescu–Lahovari</i> 144	
6 Condei și sabie	153
<i>Duelul mortal Spiru Prasin–Wolf Finkelstein</i> 166	
7 Noua lume veche	172
<i>Noile coduri de onoare</i> 173 <i>Legislația. Codul penal Carol II</i> 176 <i>O consultație despre dilemele cotidiene</i> 178 <i>Tragediile lumii bune: Lascăr Zamfirescu și doctorul Anibal Teohari</i> 179 <i>Aspecte decadente: onoarea de ziarist</i> 184	

8	Declasarea civică după Primul Război Mondial. Când „trădătorii” își apără onoarea	187
	„Trădătorii” ardeleni? 188 <i>Descalificații vizați de Liga Patrioților</i> 200 <i>Afacerea generalilor: Gheorghe Cantacuzino vs Alexandru Văitoianu</i> 204 <i>Un intelectual își apără onoarea: Alexandru Tzigara-Samurcaș</i> 208	
9	Confruntări în lumea politică	214
	<i>Duiliu Zamfirescu, Duilius Superbus</i> 214 <i>Duelul Vintilă Brătianu–Nicolae Lupu</i> 223 <i>Ordaliile țărăniște: Virgil Madgearu–D.R. Ioanițescu</i> 226 <i>Afacerea Gheorghe Brătianu–I.G. Duca</i> 230 <i>Omul periculos: Grigore N. Filipescu</i> 235 <i>Duelul prin interpuși: Nicolae Iorga</i> 240 <i>Justiție, politică, antisemitism: Istrate Micescu și numerus clausus în Baroul Ilfov</i> 242 <i>În obiectivul fotografiilor</i> 248	
10	Ofițerul disciplinat	252
	<i>Onoarea civilă și onoarea militară – noi interpretări</i> 253 <i>Timpul consiliilor de onoare militare</i> 256 <i>Reclamațiile civililor: unde este onoarea militară?</i> 258 <i>Noile coduri de onoare în armată</i> 259 <i>Generalul Gheorghe Cantacuzino – ultimul duelist emblematic</i> 261	
11	Onoarea lumii intelectuale	270
	<i>Dueliștii „tinerei generații” interbelice: Cavalerii „Forumului” și „Criterionului”</i> 274 <i>Emanoil Hagi-Mosco în apărarea memoriei familiei</i> 279 <i>Cazul Botta–Blaga</i> 281	
12	Tradiții dueliste bucovinene	283
	<i>Cultul mensei în universitate</i> 288 <i>Societățile studențești românești și modelul germanic</i> 290 <i>Politică și onoare în Bucovina</i> 293	
13	Duelurile în Transilvania	298
	<i>Ungurii, „patrioți cuprinși de febră”</i> 298 <i>Pericolul imitării maghiarilor</i> 300 <i>Onoarea românilor</i> 306 <i>Români contra maghiari: Ioan Giurgiu vs Lehel Hédervári</i> 313 <i>„Lașitatea” maghiară</i> 319 <i>Duelul american... în Transilvania</i> 322 <i>Forța emancipatoare a ritualului</i> 323	
	Concluzii	325
	Anexe	331
	Bibliografie	339
	Mulțumiri	355

Cuvânt înainte

Dueliștii de pe copertă au fost surprinși de ilustratorul *Universului literar* din 15 martie 1910. Ambii fac parte din înalta societate a epocii. În partea stângă se află Nicolae Filipescu, un bine-cunoscut fruntaș conservator și important om politic al timpului, iar celălalt este Leon Ghica (Dumbrăveni), mare moșier din Botoșani și înfocat partizan al lui Take Ionescu. Îi vedem concentrați, cu spadele în poziție de atac, pândind mișcarea adversarului. La o mică distanță de dueliști sunt poziționați câte doi secunzi, sau secundanți (martorii), pregătiți să intervină dacă lupta decurge în afara regulilor stabilite de la bun început. Prin apropiere trebuie să fie și medicii, gata să oprească duelul în cazul unei răniri. În spate zărim publicul: câțiva prieteni ai protagoniștilor, printre care și doi ofițeri. Mai departe, în fundal, vizitii au rămas pe capra trăsurilor, discreți. Cei doi politicieni au notorietate de aprigi dueliști, cu numeroase lupte în palmares. De altfel, Filipescu luase parte la un duel mortal la sfârșitul anului 1897; a fost grațiat generos de regele Carol I.

Cum s-a ajuns, în termenii epocii, la „ieșirea pe teren“ de pe hipodromul de la Băneasa, un loc tradițional de desfășurare a duelurilor? În campania electorală din primăvara anului 1910, conservatorii și takiștii (adeptii lui Take Ionescu, liderul Partidului Conservator-Democrat) și-au aruncat cuvinte grele. Într-un discurs susținut la o întrunire din Botoșani, Leon Ghica s-a considerat insultat. În timpurile noastre, insulta ar fi, în cel mai serios caz, tratată printr-o plângere penală. Dar

pe vremea aceea afirmarea simțului onoarei presupunea că fiecare membru al înaltei societăți este dator să și-o apere cum crede de cuviință – nu la furie, printr-o încăierare haotică, ci prin deschiderea unei așa-numite „afaceri de onoare“, un ritual strict prevăzut în regulamente denumite „coduri de onoare“.

Prin urmare, duelul este doar ultimul act al unei afaceri de onoare care nu a putut fi aplanată în nici un fel. Conform codurilor de duel, din momentul ofensei și până la ieșirea pe teren trebuie îndepliniți câțiva pași obligatorii. Ofensatul își constituie martori (secunzi), totdeauna oameni cu bună reputație, care sunt purtătorii „cartelului“. Ei se prezintă cu mandatul lor la ofensator, iar acesta poate respinge afacerea – ceea ce-i atrage de regulă „descalificarea“, adică excluderea din cercul oamenilor de onoare – sau poate să-și constituie martori la rândul său. Solicitarea satisfacției se face în funcție de gravitatea ofensei: scuze private ori publice sau, în cazul ieșirii pe teren, alegerea armei și stabilirea condițiilor de luptă. În ciuda tuturor aparențelor, nu este vorba de o pedeapsă ori de răzbunare, pentru că în confruntarea propriu-zisă dueliștii își văd în mod egal moartea cu ochii. De aici și respectul reciproc și profund pe care cei doi și-l poartă de obicei. În momentul-limită, fiecare recunoaște în adversar un *alter ego*.

Ne aflăm aici în fața unui ritual sacrosanct al elitelor din perioada modernă. Dueliștii nu luptă pentru a învinge, pentru a-i provoca adversarului cât mai multe răni cu spada sau, în cazul duelului cu pistolul, pentru a nimeri lovitura fatală. La final, procesul-verbal al luptei consemnează anost doar că „onoarea a fost satisfăcută“. Este un concept greu de înțeles în timpurile noastre, pe care vă invit să-l deslușim împreună în cartea de față.

Influențe europene și perspective metodologice

Volumul de față nu se ocupă de duelul antic, precum cel dintre Menelau și Paris, descris de Homer în *Iliada*. De asemenea, nu are vreo legătură cu ordaliile, organizate ca „judecată a lui Dumnezeu“ în care cel mai bun învinge, cu duelul judiciar din spațiul germanic sau cu ritualul medieval al turnirului. Duelul modern, de care ne ocupăm în această carte, este un ritual reinventat în secolul al XVI-lea de militarii italieni. Ei au pus la punct literatura tehnică, au redactat tratatele despre abilitățile dueliștilor, au desăvârșit arta scrimei și au cizelat codul de onoare care guvernează capacitatea de a acorda și a primi satisfacție. Succesul acestui ritual social a fost de netăgăduit. Fascinația pe care a produs-o înalta standardizare a violenței, funcțiile rituale, dar și faptul că duelul reușea să răspundă convenabil imperativelor legate de integritatea fizică și morală a persoanei au dus la rapida lui răspândire în Europa Apuseană, apoi și în Statele Unite sau Rusia.¹

În prezent, semantica termenului „duel“ a devenit confuză, evoluând spre ideea de concurs încheiat cu victorie sau înfrângere – idee cu totul străină de semnificațiile duelului modern. În secolul al XIX-lea, duelul era o luptă în care participanții se angajau în primul rând ca să-și dovedească simțul onoarei, iar nu ca să obțină un rezultat. Nu conta foarte mult cine a fost mai rapid, cine a lovit mai dibace cu sabia. Un proces-verbal obișnuit, încheiat de martori la final și atestând lealitatea

---

1. V.G. Kiernan, *The Duel in European History: Honor and the Reign of Aristocracy*, Oxford University Press, Oxford, 1988, pp. 46–91.

luptei, consemna prin urmare nu învingătorul sau învinsul, ci faptul că „onoarea a fost declarată satisfăcută“, o formulă impersonală, de consfințire a unui ritual care salva respectul și credibilitatea publică a dueliștilor. Conta doar faptul că adversarii acceptau o provocare posibil fatală, demonstrând astfel că puneau un preț mai mare pe onoarea decât pe viața lor.¹ Rosturile confruntării nu erau, așa cum am putea crede, răzbunarea, pedepsirea celui provocat la duel pentru o ofensă oarecare, ci „obținerea satisfacției“², o expresie prin care cel insultat își reconfirma imaginea de sine, împreună cu dreptul la respectul celorlalți.

În societatea actuală, rostul duelului poate părea nu doar confuz, ci de-a dreptul irațional. Duelul modern nu a fost o instituție cu valențe judiciare, legată de ideea de dreptate – în sensul de dispută între două părți, dispută care necesită o sentință dată cu vârful spadei sau cu un glonț bine țintit –, cum deseori se crede. Duelul afirma dreptul fiecăruia de a-și cultiva onoarea în raport cu propria imagine de sine, în raport cu felul în care era privit, evaluat și respectat de cei din jurul său. Ritualul reprezenta un sistem de distribuție a respectului, pentru că presupunea egalitatea socială a combatanților.³ Prin

---

1. Ute Frevert, *Men of Honour: A Social and Cultural History of the Duel*, Polity Press, Cambridge, 1995, pp. 2–3.

2. Norbert Elias utilizează termenul în sensul de „ceva ce este solicitat sau oferit“, atunci când o persoană calificată social ca onorabilă era ofensată. Avem tendința de a accepta presupunerea comună că „satisfacția“ semnifică o cerere de a iniția violența ritualizată a duelului. În locul acestei caracterizări, Andrew Mills clasifică satisfacția ca pe un concept dinamic, multistratificat, încercând să distingă între trei niveluri distincte care îl alcătuiesc. Primul nivel se referă la un proces nonviolent privind retragerea publică și explicită a unei insulte sau formularea unor scuze potrivite. Numai dacă acest ritual nu este îndeplinit se trece la al doilea nivel, care reprezintă o punte spre nivelul al treilea, violența, duelul propriu-zis. V. Andrew Mills, „Satisfaktion in Nineteenth-Century German Dueling Violence and Its Relevance for Literary Analysis“, *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, vol. 86, nr. 2, 2011, pp. 134–152.

3. Mika LaVaque-Manty, „Dueling for Equality. Masculine Honor and the Modern Politics of Dignity“, *Political Theory*, vol. 34, nr. 6, 2006, pp. 715–740.

natura ceremonialului – înfruntarea unul la unul, în condiții egale –, obiceiul făcea apel la tendințe fundamentale ale naturii umane, cum ar fi cea spre competiție și spre dobândirea sau apărarea poziției sociale. Așa se face că mulți dintre cei care disprețuiau obiceiul au ajuns, în cele din urmă, pe „câmpul de onoare“. Ce aveau de pierdut dacă refuzau? Aproape totul: în acele timpuri, riscau excluderea din cercurile sociale și pierderea statutului.

Deși perceput ca o reminiscență medievală, duelul modern este neașteptat de recent.¹ La nivel european au existat diferențe de durată, ritm și intensitate a fenomenului. În România el atinge punctul maxim de manifestare abia cu vreo sută de ani în urmă. În Germania, Ute Frevvert vorbește despre o continuitate între perioada wilhelmiană (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX) și tradițiile secolelor XVII–XVIII.² În Italia, duelul se asociază cu renașterea și unificarea națională (Risorgimento), după ce tradițiile medievale, pe baza cărora fuseseră codificate principiile luptelor moderne, fuseseră uitate.³ În Spania duelul fusese perceput ca un fenomen exclusiv nobiliar, astfel încât, începând cu secolul al XIX-lea, devine o formă larg utilizată de certificare a onoarei burgheziei.⁴

Studiile din ultimele două decenii arată că persistența duelului după modernitatea timpurie a fost subestimată. În Franța, arată Robert Nye și François Guillet,⁵ după o perioadă medievală

---

1. Robert Nye, „The End of the Modern French Duel“, în Pieter Spiererung (ed.), *Men and Violence: Gender, Honor, and Rituals in Modern Europe and America*, Ohio State University Press, Ohio, 1998, p. 84.

2. Pieter Spiererung, „Masculinity, Violence, and Honor: an Introduction“, în Pieter Spiererung (ed.), *op. cit.*, p. 33.

3. Steven C. Hughes, *Politics of the Sword. Dueling, Honor, and Masculinity in Modern Italy*, The Ohio State University Press, Columbus, 2007, p. 6.

4. Leigh Mercer, „«A primera sangre»: The Duel as Bourgeois Battleground in Nineteenth-Century Spain“, *Journal of Spanish Cultural Studies*, vol. 9, nr. 1, 2008, pp. 61–74.

5. V. mai ales François Guillet, „La tyrannie de l'honneur. Les usages du duel dans la France du premier XIXe siècle“, *Revue historique*, vol. 4,

în care au pierit mii de nobili, duelul a devenit, în forme mult mai puțin periculoase, un drept aproape democratic după Revoluția de la 1789. În fapt, onoarea medievală s-a răspândit în timpul Vechiului Regim de la aristocrația războinică la primele structuri birocratice nobiliare și apoi la marea burghezie. Duelul nu doar că a supraviețuit Revoluției de la 1789, dar a ajuns să favorizeze, prin fuziunea codurilor de onoare, procesul de integrare a nobilimii și burgheziei la începutul secolului al XIX-lea.¹ Revalorizat de opoziția republicană în timpul celui de-al Doilea Imperiu, a fost impulsionat de înfrângerea suferită în 1871 în fața Prusiei, devenind o modalitate prin care curajul francezilor se pregătea pentru un viitor conflict. Perioada a coincis cu proliferarea școlilor de scrimă și cu noua etapă a militarismului.

Există apoi particularități naționale care țin de detalii. Duelul studentesc, specific spațiului german,² are originea în aristocratizarea universităților în secolul al XVII-lea.³ Irina Reyfman vorbește despre un caracter mult mai puțin ritualizat al duelului rusesc – adesea o luptă spontană și violentă, cu lovituri cu pumnul peste față sau cu bastoane.⁴ Șochează

---

nr. 640, 2006, pp. 881–883; *Idem, La mort en face. Histoire du duel de la Révolution à nos jours*, Aubier, Paris, 2008.

1. Robert Nye, *Masculinity and Male: Codes of Honor in Modern France*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1993, p. 15, pp. 31–32.

2. Duelul din universități a fost adesea interpretat ca un simptom care ține de *Sonderweg*, de „calea germană“. Frățiile studentești din perioada wilhelmiană erau angajate într-o formă specifică de scrimă, numită „scrimă academică“; ele organizau lecții zilnice de scrimă unde studenții se antrenau pentru așa-numitul *Mensur*, duel puternic ritualizat, cu sabia, care implica un risc mare de rănire la nivelul feței, fără a pune viața în pericol. V. Sonja Levens, „Constructing Elite Identities: University Students, Military Masculinity and the Consequences of the Great War in Britain and Germany“, *Past and Present*, nr. 198, 2008, pp. 149–150.

3. Pieter Spiererung, *op. cit.*, p. 34. Dar mai ales Lisa Fetheringill Zwicker, *Conflict, Masculinity, and Politics in German Universities, 1890–1914*, The University of Michigan Press, 2011.

4. Irina Reyfman, *Ritualized Violence Russian Style: The Duel in Russian Culture and Literature*, Stanford University Press, California, 1999, pp. 97–98.

rata mortalității în spațiul german, cea mai ridicată din toate țările europene, din cauza predilecției pentru pistol. Francezii cultivau scrima, preferau spada și de regulă încetau lupta *au premier sang* (la prima picătură de sânge); de aceea, duelul lor era considerat „o glumă“ de către germani. Ideea germană de masculinitate, hipersensibilă la cea mai vagă ofensă, puneă preț pe curajul fizic stoic, mergând până la „impasibilitatea bovină“¹.

Englezii au reușit primii eradicarea fenomenului, la mijlocul secolului al XIX-lea, prin inventarea unor noi forme de masculinitate și prin transpunerea competiției în forme sportive, în urma unor campanii sociale susținute.² Tipul duelistului plin de cicatrici, efigie a curajului și virilității, era concurat de tipul sportivului, al boxeurului³, iar mai târziu înlocuit cu cel al ciclistului sau aviatorului. Motivele dispariției duelului necesită o discuție în sine. Unii istorici, precum V.G. Kiernan, vorbesc, în grilă marxistă, despre un lung declin și despre o acumulare de incidente pe motive nereserioase, de dueluri fără pericol real, susținute doar de complezență, care au dus la decredibilizarea obiceiului.⁴ Robert Nye susține că de vină nu

---

1. W. Scott Haine, „The Duel in the History of Masculinity: Review Essay“, *Social History*, vol. 29, nr. 57, 1996, p. 213.

2. Sonja Levsen, *op. cit.*, p. 149; Donna T. Andrew, „The Code of Honour and Its Critics: The Opposition to Duelling in England, 1700–1850“, *Social History*, vol. 5, nr. 3, 1980, pp. 409–434; Antony E. Simpson, „Dandies on the Field of Honor: Dueling, the Middle Classes and the Law in Nineteenth-Century England“, *Criminal Justice History*, nr. 9, 1988, pp. 99–155; Ute Frevert, „Bourgeois Honour: middle-class duellists in Germany from the late eighteenth to the early twentieth century“, în David Blackbourn și Richard J. Evans (ed.), *The German Bourgeoisie: Essays on the Social History of the German Middle Class from the Late Eighteenth to Early Twentieth Century*, Routledge, London–New York, 1991, pp. 255–292.

3. V., de exemplu, André Rauch, „Le défi sportif et l'expérience de la virilité“, în Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello (dir.), *Histoire de la virilité*, vol. II. *Le triomphe de la virilité: Le XIXe siècle*, Le Seuil, Paris, 2011, pp. 274.

4. V.G. Kiernan, *op. cit.*, pp. 199–105.

e ineficiența lui, ci pretenția exagerată de a rămâne singurul ritual civil prin care bărbatul modern putea înfrunta moartea corect, măsurându-și curajul împotriva celorlalți.

Duelul a pierit în tranșeele Primului Război Mondial, primind lovitura de grație de la dramaticul contrast între metafizica glorioasă a curajului și morții, invocată de dueliștii antebelici, și crudul tribut de curaj cerut pe câmpurile morții.¹ Mitul potrivit căruia membrii societății înalte au mai mult curaj decât un țăran a pierit atunci când cel din urmă și-a dovedit vitejia pe front mai mult decât gentilomul care a petrecut războiul în birouri, la Paris.²

Obsesia onoarei

Preocuparea primordială a dueliștilor o reprezenta păstrarea intactă a onoarei. „Onoarea“ e un concept social evaziv. Invizibilă și vulnerabilă, onoarea este legată nu atât de prezența fizică a individului, cât de imaginea lui de sine.³ Onoarea ia forme, capătă sensuri și se manifestă aparte în societăți diferite, dezvoltând alte și alte aspecte în funcție de contextul istoric. Avem „societăți“ sau așa-numite „culturi ale onoarei“, care, în ansamblul lor, o prețuiesc mai mult decât orice. Codul de onoare al samurailor, Sudul Statelor Unite,⁴ societatea germană modernă, perioada wilhelmiană, societățile mediteraneene⁵, de pildă, au dezvoltat discursuri culturale și practici sociale centrate pe onoare.

---

1. Robert Nye, *The End of the Modern French Duel*, în Pieter Spiererung (ed.), *op. cit.*, p. 82.

2. Pieter Spiererung, *op. cit.*, p. 35.

3. Ute Frevert, „Bourgeois Honor...“, p. 255.

4. Bertram Wyatt-Brown, *The Shaping of Southern Culture: Honor, Grace, and War, 1760–1880s*, The University of Carolina Press, Chapel Hill, 2000; Dick Steward, *Duels and the Roots of Violence in Missouri*, University of Missouri Press, Columbia, 2000.

5. În societățile mediteraneene, sistemul de valori sociale, guvernat de binomul „onoare“ – „rușine“, este centrat pe femei. Femeile dețin cheia onoarei familiei: promiscuitatea lor sexuală o poate distruge. Ele sunt

Codurile de onoare sunt flexibile, multifuncționale și, departe de a fi anacronice, au fost subtil incorporate în instituțiile statului modern și în politicile de masă ale epocii democrației.¹ Onoarea, temă cu o prezență semnificativă în literatura și gândirea occidentală începând de la Homer,² are o valoare instrumentală, cultivând „respectul ce motivează sau constrânge membrii unui grup de egali“. Așadar, atașamentul față de onoare poate îndeplini funcții de socializare.³ Urmându-l pe Max Weber, Ute Frevert subliniază că onoarea este un fenomen esențialmente colectiv; fiecare grad social sau grup are propria noțiune de onoare, asumată și urmată de toți cei care aparțin grupului; această onoare de grup pune presiune pe fiecare membru; de asemenea, conduce la unificarea și întărirea legăturilor dintre membri. În același timp, Frevert supune atenției și viziunea lui Georg Simmel: funcția particulară constă în capacitatea de a insufla individului convingerea că menținerea onoarei este cel mai sincer și, finalmente, cel mai profund interes personal. Individul care cultivă apărarea onoarei personale privește acest fapt ca esențial pentru binele său, dar în realitate el reprezintă datoria sa socială.⁴ Relația onoarei cu moralitatea nu se dezvoltă în mod excepțional, ci devine funcția centrală a individului care se identifică cu un grup. Atașamentul față de onoare nu se realizează sub forma unui conformism laș, ci ca un semn al mândriei, al independenței

---

așteptate să cultive „rușinea“, în timp ce onoarea bărbaților este evaluată prin succesul cu care apără de insulte onoarea familiei. V. John G. Peristiany, *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*, Weidenfeld and Nicholson, London, 1965; o sinteză recentă a temei în Patricia M. Rodriguez Mosquera, Antony S.R. Manstead, Agneta H. Fischer, „Honor in the Mediterranean and Northern Europe“, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol. 33, nr. 1, 2002, pp. 16–36.

1. Ann Goldberg, *Honor, Politics and the Law in Imperial Germany, 1871–1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 9.

2. Douglas Cairns, „Honour and shame: modern conversies and ancient values“, *Critical Quarterly*, vol. 53, nr. 1, 2011, pp. 23–41.

3. Alexander Welsh, *What is Honor? A Question of Moral Imperatives*, New Yale University Press Haven, London, 2008, pp. XV, 10, 97.

4. Ute Frevert, „Bourgeois Honour...“, pp. 255–256.